

Nieuwe Liefde

Magazine voor cultuur, religie en politiek

Burgers bestormen de markt

De nieuwe economie is sociaal

Essay

Ontwikkelingshulp
onverminderd nodig
in veranderende wereld

Het Geweten van
cabaretier
André Manuel

De kracht van de cartoon
Deze tekenaars laten
zich niet censureren

BURGERS BESTORMEN DE MARKT

De nieuwe economie is sociaal

Voortbordurend op hun afleveringen 'Power to the People' en 'Gaten in de markt' verkennen twee researchers van VPRO's *Tegenlicht* de nieuwe ontwikkelingen in economie en samenleving. Het oude economische systeem is immers failliet. 'Eigenlijk bestaan kapitalisme en socialisme helemaal niet meer. Je neemt het beste van beide en elimineert de centrale macht van de markt.'

*Tekst: Marijntje Denters en William de Bruijn
Fotografie: Maarten Albrecht*

Bijna niets lijkt nog aan de grip van de markt te ontbreken: het treinstation is veranderd in een winkelcentrum waar je je in de handen mag wrijven, als er een wachtruimte is waar je niets hoeft te consumeren, de nieuwjaarsduik en schaatsen zijn geclaimd door Unox en in de nieuwste *James Bond* verruult de held zijn karakteristieke 'shaken, not stirred' wodka-martini geregeld voor een pijpje Heineken. Het zijn maar enkele voorbeelden van de plekken waar de markt in het leven van alledag is doorgedrongen. Wat een *markteconomie* was, is een *marktsamenleving* geworden, vat de Amerikaanse politiek filosoof Michael Sandel dat proces samen.

Ook veel van onze publieke goederen zijn de laatste dertig jaar vermarkt, verzelfstandigd of geprivatiseerd. Na de val van de Muur leek het kapitalisme de definitieve overwinnaar in de ideologische tweestrijd die decennialang gewoed had. Onder invloed daarvan sloegen ook de sociaaldemocraten de weg van de markt in en braken met hun verleden. Net als Blair en Clinton in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten koos ook de

PvdA in Nederland voor de Derde Weg. Zo kon het dat in de jaren negentig onder de Paarse kabinetten van Kok wetgeving werd aangenomen om onder andere de post-, telecom-, energie- en openbaar vervoermarkt te liberaliseren.

In 1998 en 1999 bereikte de beurshausse zijn piek. Op de golven van de internetrevolutie zou er eeuwige economische groei zijn. Maar ruim tien jaar en een krediet-, schulden- en eurocrisis verder is er van die 'markteuforie' weinig over. Banken kregen alle ruimte, maar vlogen uit de bocht. De schaal van zakendoen werd steeds groter en daarmee ook de schaal waarop fraude kon plaatsvinden. We zijn bijna gewend geraakt aan berichtgeving over misstanden bij zorginstellingen, woningcorporaties en onderwijskoepels.

Anno 2013 zijn Lehman Brothers, Icesave, Vestia, Amaranthis en vastgoedfraude enkele van de meest sprekende dossiers van wat 'besmetting' is gaan heten. Bedrijven die ontaarden in geldmachines en diverse bestuurders (ook in publieke sector) die zich ontpopten tot bonusjagers. Als een virus hebben

schandalen en misleidende producten zich de laatste tien jaar in de markteconomie binnengedrongen. Aandeelhouderswaarde raakte huizenhoog verheven boven klantwaarde, milieuwaarde en sociale waarde.

Kantelpunt

Een paar maanden geleden sprak in De Balie in Amsterdam de Britse 'rode conservatief' Phillip Blond. Blond is theoloog, oprichter en directeur van denktank ResPublica en als 'waardenfluisteraar' de drijvende kracht achter de zogenaamde Big Society van Ruttes Britse collega David Cameron. Blond heeft ook in Nederland met beleidsmakers gesproken en de echo van de *Big Society* is een pleidooi voor een 'groot maatschappelijk middenveld'. Dat is gemakkelijk gezegd natuurlijk, want wat is dan de rol van de overheid? Die moet dat stimuleren, mogelijk maken, en kan soms zelfs coproduceren. Dat wordt in Groot-Brittannië vooralsnog wat voortvarender aangepakt dan hier.

Volgens Blond zagen we de afgelopen decennia het failliet van zowel het collectivisme als het individualisme: links heeft onze culturele waarden uitgekleeft en rechts zorgde voor steeds grotere economische ongelijkheid. Ondertussen zie je zowel aan de top als aan de onderkant *free riders*, mensen of bedrijven die hun best doen zo min mogelijk bij te dragen aan de maatschappij, maar wel meeprofiteren van alle voorzieningen. Er is een morele leegte ontstaan die we moeten vullen met een geloof in iets dat meer behelst dan onszelf, aldus Blond. We hebben een sociale revolutie nodig. De economie moet weer lokaal worden, de armen moeten weer wat kapitaal krijgen en de markt moet niet zonder geweten opereren.

We bevinden ons op een kantelpunt, mensen willen wat anders, denkt ook de Vlaamse psychotherapeut Paul Verhaeghe, auteur van het boek *Identiteit* (2012), waarin hij de effecten van dertig jaar neoliberalisme, vrijmarktwerking en privatisering beschrijft en de relatie tussen de maakbare samenleving en onze identiteit onderzoekt. Verhaeghe zegt over het *winner take all*-model van de vrije markt: 'Dit ideologisch model knipt eigenlijk de sociale verbanden door en zet ons allemaal als individuutjes naast elkaar. Dat is heel ongezond, het strookt niet met onze sociobiologische aard. Vandaar dat heel veel mensen zich eenzaam voelen, alleen voelen en dat je dat eigenlijk als een heel actueel probleem kan beschouwen.'

Verhaeghe ziet het sterker wordende nationalisme en regionalisme in Europa als een reactie daarop: 'Dat zijn mensen op zoek naar – foute – nestwarmte. Maar je ziet gelukkig ook kleine lokale gemeenschappen, dat is iets anders dan eng nationalisme, omdat het niet op vijandschap gebaseerd is. Je ziet het aan de opkomst van de DIY (Do It Yourself, red.)-cultuur, coöperaties, vrijwilligerswerk, auto delen et cetera. Velen beginnen op grond van toevallige factoren, tijd is een belangrijke – zeker sinds steeds meer mensen door de crisis zonder werk zitten. Maar ze

Sinds de financiële crash en de Occupy-beweging zijn mensen zich ervan bewust dat ze wel degelijk een keuze hebben

Marjan Minnesma: 'Een sociale economie heeft niet kortetermijnwinst als eerste doelstelling, maar het verschaffen van een prettige leefomgeving en geeft zo kwaliteit aan ons leven.'

Zowel krakers als milieu-activisten tonen ons al sinds de jaren zestig hoe het ook anders kan

blijven het doen, omdat ze zich er beter door voelen, door erkenning, doordat ze veel sociale relaties opbouwen.'

Burgerinitiatieven

Dat zie je ook in Nederland gebeuren. Sinds de financiële crash van 2008 en de *Occupy*-beweging zijn mensen zich er meer van bewust dat ze wel degelijk een keuze hebben. Burgers kijken voor hun levensbehoeften niet langer enkel meer naar marktpartijen of overheden. Steeds vaker nemen ze zelf het heft in handen. Lokale kwesties worden aangepakt vanuit burgerinitiatieven en door coöperaties zonder winstoogmerk. Mensen gaan collectief consumeren (denk aan couchsurfing, kledingruilbeurzen, Groupon) of zelf produceren voor elkaar of voor de markt (denk aan energiecoöperaties maar bijvoorbeeld ook aan het schrijven van Linux software). Deze sociale ondernemingen zijn vaak ook nog gunstig voor de portemonnee: *crowdfunding*, zelf voedsel verbouwen, een reparatiecafé opzetten, spullen huren in plaats van kopen, en wat al niet meer? (Zie pagina 14 en 15 voor meer inspiratie.)

Eenzelfde 'burgersamenwerking' is mogelijk voor een arbeidsongeschiktheidsverzekering voor ZZP'ers, een groep die sinds de kredietcrisis steeds groter wordt en die bij de grote verzekeringsmaatschappijen niet goed terecht kan. Twintig tot vijftig burgers starten samen een broodfonds door maandelijks een kleine inleg te verzamelen, die kan worden uitgekeerd aan leden van het fonds, mochten zij ziek worden. Aangezien er geen sprake is van *overhead* of bestuurders-bonussen, zijn deelnemers soms al na zes jaar inleg zonder aanspraak op de spaarpot levenslang verzekerd.

Welmoed de Waard, tuinder, vertelt hoe ze, toen ze een acute hernia kreeg, toch rond kon komen. Alle mensen met wie ze in het broodfonds zit, schonken twee tientjes van hun rekening. De Waard: 'Het is een club van allemaal mensen die hier heel bewust mee bezig zijn, die het heft in eigen hand willen nemen en die dit met elkaar willen regelen. Daar heb ik alle vertrouwen in en het werkt ook. Als je een grote verzekeringsmaatschappij hebt, is dat anoniem en weet je niet waar je geld heen-

Wiesje Monster van ouderparticipatiecrèche De Oase in Utrecht:

'Iedereen is heel betrokken. Dat is bij de reguliere kinderopvang meestal wel anders.'

Doe 't zelf-dorp

gaat of wie het krijgt. Je kent die mensen niet. Dan heb je veel minder overzicht van wat er eigenlijk gebeurt, of hoeveel winst de directeur in z'n eigen zak steekt. En dan moet er ook veel geld naar controle bijvoorbeeld. Het is allemaal onoverzichtelijker.'

In Utrecht hebben ze al langer ervaring met het zelf oppakken van publieke (zorg)taken. Daar bestaan sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw, de tijd van de kraakbeweging, zogenaamde 'ouderparticipatiecrèches' (opc's). Ouders runnen in een coöperatieve vorm zelf een kinderdagverblijf. Afhankelijk van het aantal ouders neem je een of meer dagdelen per week de kinderopvang op je. Het kost daardoor veel minder dan de reguliere kinderopvang. En alle ouders zijn mede-eigenaar.

We gingen kijken bij De Oase in Utrecht, een OPC die nog maar kort geleden is opgericht. Wiesje Monster, een van de initiatiefnemers, had haar oudste kind op een van de bestaande crèches, maar wilde toen de jongste opgevangen moest worden, zelf een nieuwe crèche beginnen. Niet in de wijk Wittevrouwen deze keer, maar in Kanaleneiland, een Vogelaarwijk. Kan iedereen met kleine kinderen die kinderopvang nodig heeft, bij de OPC aankloppen? Je moet bereid zijn om zelf een of meer dagdelen 'draaiouder' te zijn, vertelt Monster. Meestal zijn er per gezin twee partners die kunnen draaien. Nieuwe ouders moeten eerst een tijd proefdraaien, en samenwerken met verschillende andere ouders. Dan zien zijzelf en wij of ze geschikt zijn. En ze moeten een EHBO-diploma halen. Monster: 'Iedereen is heel betrokken, je hebt altijd een gesprek over hoe het ging met je kind bij het halen en brengen en, als je zelf werkt, bij de overdracht. Dat is bij de reguliere opvang meestal wel anders. Het is fijn om advies uit te wisselen met ervaren ouders. En ik vind het leuk, een halve dag met die kids.'

Sociale duurzaamheid

Het zou niet juist zijn om te constateren dat het volstrekt nieuw is om bij elkaar te gaan zitten en het zelf te gaan doen, zoals het voorbeeld van de ouderparticipatiecrèche. Zowel krakers als milieuactivisten tonen ons al sinds de jaren zestig hoe het ook anders kan. Het zijn vaak de grondleggers van latere bewegingen als de anders-globalisten, of de vanuit Engeland ontstane *transition towns*, die willen leven zonder fossiele brandstoffen en voedsel-van-ver. Dat er schatplichtigheid bestaat aan oudere initiatieven, erkent ook iemand als Marjan Minnesma, oprichter van actie-organisatie Urgenda, al twee achtereenvolgende jaren de nummer een van de duurzame top-100 van dagblad *Trouw*.

Eind jaren tachtig gaat het bergafwaarts met het kleine Friese dorp Reduzum. Het inwonersaantal daalt, jongeren en starters trekken weg en huizen komen leeg te staan. De dorpsvereniging Doarpsbelang Reduzum, die al sinds het eind van de Eerste Wereldoorlog bestaat, maakt in 1989 samen met drie ondernemers uit het dorp een plan. Om de doorstroom van woningen binnen het dorp te bevorderen en zo aan zowel de woonwensen van ouderen als starters tegemoet te komen, wil men een woonwijk van zeven-entwintig woningen realiseren aan de zuidkant van het dorp. 'We wilden een carrousel van woningen op gang brengen, maar de gemeente bleek niet genoeg geld te hebben,' vertelt Pieter Renia, huidig voorzitter van Doarpsbelang. 'Dat was het moment waarop we zeiden: dan gaan we het zelf doen.'

De ondernemers richten met private financiering de BV Reduzum Süd (Reduzum Zuid) op en realiseert het plan in eigen beheer. De dorpskerk stelt daarbij voordelig bouwgrond ter beschikking. Het project is een enorm succes, alle woningen worden verkocht. 'En wie schetst onze verbazing? Toen we het plan eenmaal hadden uitgevoerd, hadden we twee ton over!' vertelt Renia. Met de winst worden een ijsbaan, een dorpskantine en vele andere projecten binnen het dorp gefinancierd.

En de geschiedenis herhaalt zich: onlangs, na een tweede 'nee' van de gemeente, heeft de vereniging opnieuw een woningcorporatie en een zorginstelling bereid gevonden te investeren in het infrastructurele masterplan voor de komende vijftien jaar. Anthe de Weerd

Minnesma: 'Uiteraard bouwen wij voort op het werk van milieuactivisten en transition towns. Zij hebben als het ware duurzaamheid 1.0 gevestigd. Voor de huidige tijd spreek ik liever van "sociale duurzaamheid". Tegenwoordig doen we het samen, niet in de marge.'

Het grote verschil met vroeger is dat in sommige technologieën – zonnepanelen, wind-op-land en 'gedeelde' elektrische mobiliteit (Car2Go) – het punt bereikt begint te worden waarop het ook financieel voordelig is om de duurzame oplossing te kiezen. Dat scheelt in het maandbudget, dat door de crisis onder druk staat. Daarmee zal nu ook de 'gemiddelde' middenklasser, veelal toch niet bepaald een Occupy-sympathisant of potentieel lid van een transition town, bijvoorbeeld de aanschaf van zonnepanelen toch tenminste gaan overwegen. En daarmee krijgt de transitie steeds meer kritische massa.

Delend ondernemen

Een van de eersten die het kapitalisme zich na de millenniumwisseling in weer een nieuwe richting zag ontwikkelen, was de Amerikaanse econoom Jeremy Rifkin. Hij schetste op visionaire wijze een toekomst die leentjebuurt speelt bij de begintijd van internet. Net zoals daar niet de grote *mainframes*, maar juist de kleine *personal computer* de toekomst bleek te hebben, is er op het vlak van energie ook een nieuwe verhouding ontstaan tussen het individu en het netwerk. Steeds vaker 'oogsten' burgers zonnestroom op hun eigen dak of doen ze dat samen: met

hun Vereniging van Eigenaren, hun straat of hun buuren. Zo worden ze sociaal ondernemer.

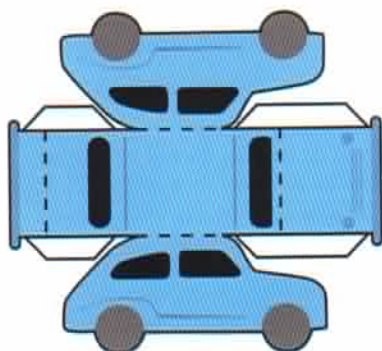
Dat lijkt een vreemde samentrekking, maar Rifkin illustreert het als volgt: 'Hoe je sociaal kunt zijn en tegelijkertijd ondernemer? Ondernemers zijn autonome individuen die vooral hun eigen belang nastreven. Wie onderneemt, gaat de concurrentiestrijd aan: *caveat emptor*. Maar de jonge generatie van nu déélt nou juist alles. Ze delen hun auto's, de parkeerplaats, hun slaapbanken, en zelfs designerkleding. Sociaal én ondernemend zijn, gaat tegenwoordig heel goed samen. Dat verandert de manier van denken. Dit is daadwerkelijk de macht aan het volk. Het betekent de democratisering van energie en informatie, en zelfs van de economie. Het vlakt het bestaande kapitalisme af en wat ontstaat, zou je "distributief kapitalisme" kunnen noemen. Eigenlijk bestaan kapitalisme en socialisme helemaal niet meer. Want distributief kapitalisme neemt het beste van beide systemen, maar elimineert de centrale macht van de markt. Het combineert het risicodragende, het creatieve en ondernemen-

eten

www.thuisafgehaald.nl Het 'burger' zusje van marktbroer thuisbezorgd.nl. Kun je via die laatste op internet bestellingen doen bij restaurants en snackbars, thuisafgehaald.nl is een netwerk van thuishokks bij wie voor schappelijke prijzen gezonde maaltijden af te halen zijn. Vaak om de hoek, goed te zien op de wijkkaart, en met een prettig werkende, overzichtelijke website.

rijden

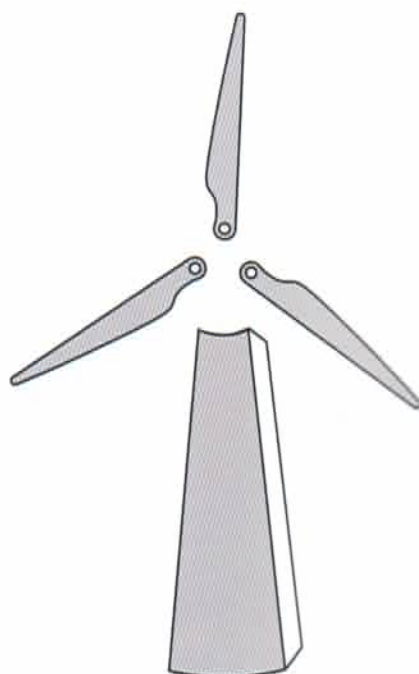
Rit- en auto-delende initiatieven maken duurzamer gebruik van het bestaande wagenpark. Met als resultaat: meer personen per auto(rit) en minder CO₂-uitstoot.

www.toogethr.com Een ritdeel-service die autobezitters en mensen die een lift zoeken met elkaar in contact brengt. Handig om samen naar werk of een festival te rijden.

www.car2go.com Een vernuftig, collectief autodelen-concept via een mobiele app. Driehonderd elektrische auto's om te gebruiken voor verplaatsingen in Amsterdam, op een groeiend netwerk van oplaadpunten en gratis parkeerplekken.

www.greenwheels.com De oudste en bekendste van het autodelen-concept. *Still going strong.*

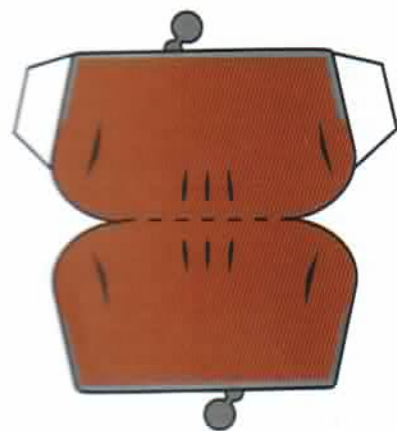
Handige doe-het-zelf burger- initiatieven op een rij

energie

Clubs als De Windvogel, de Windcentrale/ WindDelen (aandelen in windmolens) bestonden allang, voordat grotere energiemaatschappijen gingen adverteren met 'Hollandse wind'. Hun leus: 'Participeer in een windmolen en bespaar flink op je energierekening.' Dat geldt trouwens ook voor zonne-energie.

www.windvogel.nl
www.windcentrale.nl
www.zonzoektdak.nl
www.hetkanwel.net

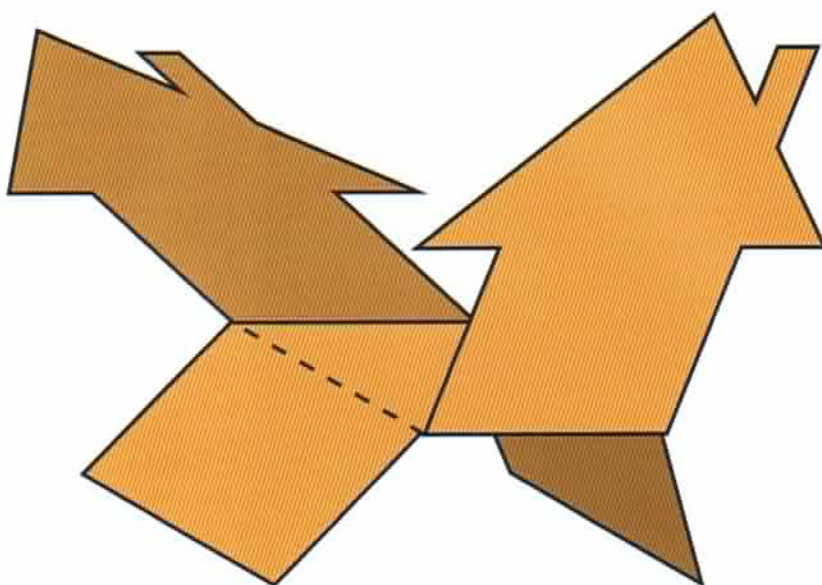
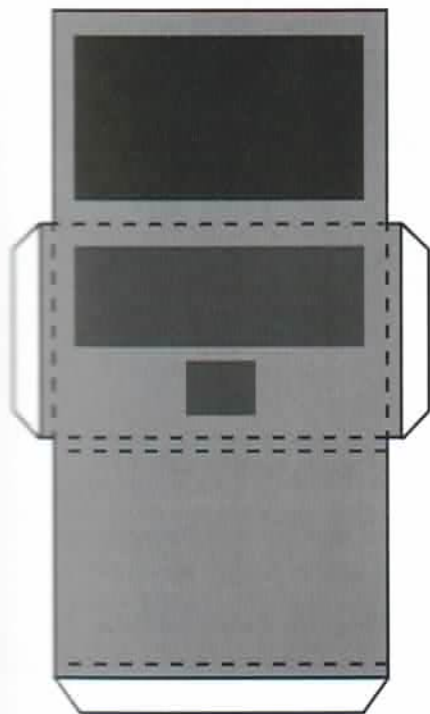

kopen

www.peerby.nl Leen en huur spullen van mensen in je buurt. Kijk op postcode na wat er aan spullen (zoals gereedschap) te leen en te huur is in jouw straat, wijk, dorp of stad(sdeel).

www.collaborativeconsumption.com 'Een nieuwe benadering van oude marktgedragingen.' Bij collaborative consumption staan (uit)lenen, ruilen en geven centraal door middel van de inzet van moderne technologieën. Voortgekomen uit het boek *What's Mine Is Yours, the Rise of Collaborative Consumption* van de Australische Rachel Botsman, uit 2010. *New Statesman* omschreef het als 'the rise of the sharing economy'.

www.repaircafe.nl Populair concept om kapotte spullen niet direct weg te gooien, maar eerst door vrijwilligers te laten bekijken of ze te repareren zijn. 'Weggooien? Mooi niet' is het devies, en de oorsprong is Nederlands. In 2009 bedacht door de Groningse 'sustainability accelerator' Peter van Vliet en de Amsterdamse journalist/publicist Martine Postma. Begon met één café, maar er zijn er intussen al negenenvijftig, door het hele land. Er zijn inmiddels ook repair cafés in het buitenland.

werken

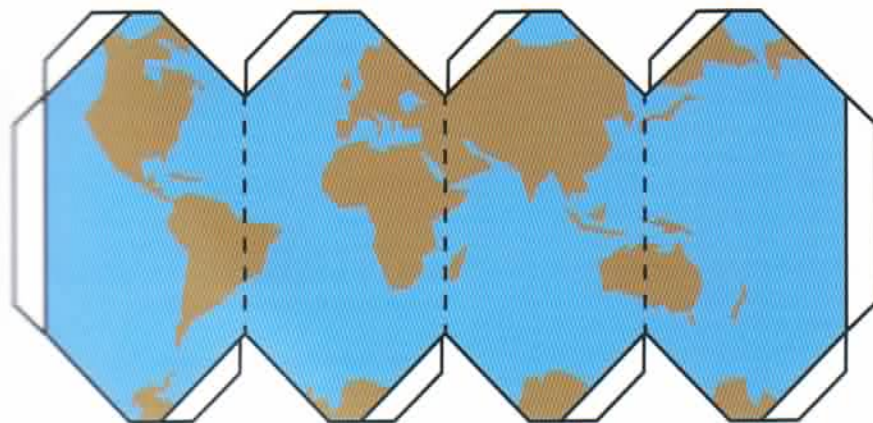
Geen kantoorruimte huren, maar er zo nodig wel over kunnen beschikken. Kostenbesparend voor zzp'ers en het kan bovendien interessante kruisbestuivingen opleveren. www.spaces.nl

wonen

Waarom nog bouwen via de geijkte (en dure) weg van architecten en aannemers? Tal van groepen werken samen, onder meer met duurzame recyclematerialen. www.zelfjehuisbouwen.nl
www.zelfbouwen.nl
www.earthship.com & www.earthship.nl

verzekeren

www.broodfonds.nl Een alternatieve arbeidsongeschiktheidsverzekering volgens het 'schenkring-principe'. Zelfstandigen storten een maandelijkse bijdrage in een gezamenlijk fonds. Wanneer iemands inkomen wegvalt, wordt er uitgekeerd vanaf de centrale rekening.

reizen

www.guidedbylocal.com en www.toursbylocals.com Laat je rondleiden door een lokale inwoner: 'Travel global, ask a local.'

www.airbnb.com Geen zin om veel geld uit te geven aan een hotel? Huur van particulieren in 30.743 steden en dorpen in honderdtweënnegentig landen.

www.couchsurfing.com Gratis logeren op de bank van locals, waar ook ter wereld.

'Het winner take all kapitalisme uit de jaren negentig krijgt nu stevige competitie van het distributief kapitalisme'

Jeremy Rifkin

de met collectivisme, solidariteit en een hecht sociaal netwerk. Het kapitalisme uit de jaren negentig krijgt daarmee nu stevig competitie.'

Bij de groei van dit distributief kapitalisme spelen de *social media* een steeds grotere rol. Facebook, Twitter en internetbankieren stonden ons al ten dienste, maar nu weten clubs met soortgelijke idealen elkaar online ook te vinden, en vormen zo doende nieuwe verbindingen en netwerken. Zo maakt de Stichting Energie Transitie Nederland zich sterk voor een coöperatieve energieomschakeling in Nederland, om meer gewicht in de schaal te leggen versus de grote corporaties.

Aan de andere kant gaan ook commerciële bedrijven zich steeds meer begeven in *social media*-groepen, omdat het beseft groeit dat die smaak- en standpunt-gemeenschappen ook groepen (potentiële) klanten vertegenwoordigen. Hoe vaker burgers via internet producten bestellen, hoe meer de makers van die producten hun klanten online gaan opzoeken, uiteraard. Marktpartijen nemen zogenaamde *conversation managers* in dienst om via Twitter, Facebook en mobiele apps direct met hun afnemers te communiceren, ook om te peilen waar de wensen voor de toekomst liggen.

Lang geleden voorspelde Jeremy Rifkin al dat de *age of ownership* ooit zou overgaan in de *age of access*. PvdA-europarlementariër Judith Merkies lanceerde al de term 'lease-maatschappij': in de betekenis van een nieuwe maatschappijvorm. *Sharification* genoemd, in wat hipper jargon. Markt, overheid en burgercollectief zijn geen gescheiden werelden meer. Wie bijvoorbeeld kijkt op de site windcentrale.nl, vindt daar ook commerciële partijen als de Rabobank en GreenChoice.

Hybride economie

Parallel aan de ontwikkeling van een sociale economie vindt nog een andere maatschappelijke kentering plaats: de evolutie van een verzorgingsstaat naar een 'participatiestaat'. Door de terugtrekken van de overheid uit tal van publieke diensten, gaan burgers in steeds grotere getale zelf aan de slag, met burens en in buurten. Zelden helemaal zonder de markt overigens. De wereld kan 'de markt' nu eenmaal

niet meer missen, want een marktplaats waar vraag en aanbod elkaar ontmoeten, zal altijd nodig zijn en blijven. Het leven is simpelweg te complex geworden om alles weer zelf te gaan maken en doen. Waarom zou je naast je bankzaken en vakanties ook nog je eigen afval gaan verwerken en naast je baan ook nog volledig in je eigen voedsel gaan voorzien? Daartoe ontbreekt nu eenmaal de tijd. Bovendien zijn hele sectoren van onze economie terecht uitbesteed aan specialisten (advocatuur, bankzaken) of op zo'n grote schaal georganiseerd (industrie, transport, vliegverkeer) dat burgers of groepjes burgers dat gewoonweg niet kunnen overnemen. Maar op een aantal terreinen komt die markt nu wel steeds vaker een kijkje nemen in de praat- en doegroepen van burgers. Ze zijn niet altijd welkom, maar vaak begrijpen initiatieven dat winstzoekende partijen ook wel ingezet kunnen worden om bepaalde doelen te bereiken.

Neem wehelsen.nl, een nieuwe 'hybride' coöperatie, waarin ook Rabobank, CZ, Achmea en twee bezuinigende gemeenten deelnemen. In een digitaal netwerk worden aan de hand van profielen vraag en aanbod naar informele zorg aan elkaar gekoppeld. Het netwerk, dat met credits werkt en voortkwam uit caretakers.nl, is opgezet door twee patiënten en een mantelzorger. Het is maar één nieuwe boom in de boomgaard die markt/burger-hybrides als eBay.com en Marktplaats.nl ooit voor het eerst zijn gaan aanleggen. Zo wordt de ongebreidelde vrije markt van de jaren negentig via de tussenvorm van de marktplaats in feite weer meer een 'sociale markt'.

Is de rol van marktpartijen daarmee dan veranderd? Marjan Minnesma, tot slot: 'Marktpartijen zouden allereerst hun doelstellingen moeten verruimen. Het doel van bedrijven is niet zoveel mogelijk winst maken in zo kort mogelijke tijd. En ook niet het blij maken van de aandeelhouders met zoveel mogelijk koerswinst en dividend. Alle bedrijven hebben als doel bijdragen aan de welvaart op aarde en en passant het verschaffen

van werk en loon aan werknemers en het betalen van een redelijk rendement aan hun geldverstrekkers, de aandeelhouders en de banken. Let wel: NIET bovenmatig veel; gewoon een redelijke prijs. Bedrijven dienen diensten te leveren en producten te maken die niet vervuilen en die wél bijdragen aan de kwaliteit van leven. Doordat bedrijven vaak sneller kunnen handelen en beslissen dan overheden, kunnen zij de weg naar een duurzame en sociale economie leiden. Waar wachten ze nog op?' «

In de reeksen op de maandagavond zal Tegenlicht de ontwikkelingen in de (sociale) economie op de voet blijven volgen.

Kijk de uitzendingen Power to the People en Gaten in de markt terug op tegenlicht.vpro.nl

Stroom opwekken of rente trekken?

Een goed voorbeeld van hoe idealen en ondernemersgeest samengaan, is het kleine initiatief in de energiesector. Zonnestroom rendeert beter dan sparen, zo luidt de stelling. Hoe werkt dat precies? Stel er staat 3.000 euro op de spaarrekening. Dat levert per jaar, afhankelijk van de spaarvorm, tussen de 2,0 en 4,5 procent aan (deposito)rente op: ruim geschat maximaal 150 euro per jaar. Wordt datzelfde spaargeld gebruikt voor aanschaf en installatie van een set zonnepanelen, die jaarlijks 1750 kWh (kilowattuur) aan eigen stroom genereert, dan is de opbrengst omgerekend tussen de 200 en 400 euro per jaar. Ergo: tussen de 6 en 13 procent aan jaaropbrengst. Die investering wordt zeker interessant voor wie beseft dat de kWh-prijs van stroom in 1999 nog 11 cent was, en intussen al 22 cent.

